

15. Шапкин В. В. Методологические основания институционализма [Электронный ресурс] / В. В. Шапкин // Проблемы современной экономики. — 2011. — № 2 (38). — Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3573>

16. Шпикуляк О. Г. Інституції аграрного ринку / О. Г. Шпикуляк. — К. : ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. — 479 с.

17. Энциклопедический словарь. Современная рыночная экономика. Государственное регулирование экономических процессов / Общ. ред.: Кушлин В. И., Чичканов В. П. — М.: Изд-во РАГС, 2004. — 744 с.

Статтю подано до редакції 01.02.14

УДК [330.101:163.14] (477)

**М. В. Кічурчак**, к.е.н., доцент,  
Львівський національний університет імені Івана Франка,  
Львів, Україна

## **ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ**

**АНОТАЦІЯ.** Автором розглянуто особливості формування теорії відтворення суспільних благ в ринковій економічній системі. Здійснено систематизацію поглядів представників відомих економічних шкіл і напрямів на природу відтворення суспільних благ, визначено найголовніші складові використовуваного ними інструментарію дослідження та сформовано перспективи подальшого розвитку даної теорії.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** суспільні блага, теорія відтворення, економічні школи та напрями, ринкова економічна система.

**АННОТАЦИЯ.** Автором рассмотрены особенности формирования теории воспроизводства общественных благ в рыночной экономической системе. Осуществлена систематизация взглядов представителей известных экономических школ и направлений на природу воспроизводства общественных благ, определены главные составляющие используемого ими инструментария исследования и сформулированы перспективы дальнейшего развития данной теории.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** общественные блага, теория воспроизводства, экономические школы и направления, рыночная экономическая система.

**ABSTRACT.** The author has considered the peculiarities of forming the theory of public goods reproduction in the market economic system. It was put into order the views of the representatives of the well-known economic schools of XX century to the nature of public goods

reproduction, revealed the most important components of the tools used by them and determined the prospects of the subsequent development the public goods reproduction theory.

**KEY WORDS:** public goods, reproduction theory, economic schools, a market economic system.

**Постановка проблеми.** Розуміння такого складного процесу, як відтворення суспільних благ пов'язане з необхідністю відображення в абстрактному вигляді внутрішніх зв'язків і взаємозалежностей між компонентами виробництва даних благ на різних його стадіях. У зв'язку з цим відбувається розроблення таких теоретичних конструкцій, що можуть найадекватніше та найоб'єктивніше пояснити механізм виробництва цих благ. У свою чергу це обумовлює дослідження еволюції поглядів представників відомих економічних шкіл і напрямів на природу відтворення суспільних благ і виокремлення її особливостей.

**Аналіз останніх публікацій і досліджень, не розв'язана частина проблеми.** Вивченням теоретичної думки українських і зарубіжних учених-економістів минулого щодо пояснення механізмів функціонування економічної системи, обґрунтування її найважливіших категорій і законів займалися А. Анікін, М. Блауг, Л. Горкіна, Т. Дерев'янкін, М. Довбенко, Е. Жамс, С. Злупко, Л. Корнійчук, П. Леоненко, І. Мешко, С. Реверчук, Б. Селігмен, А. Худоркомов, П. Юхименко та ін. Формування концептуальних засад державного регулювання, сучасної теорії суспільних фінансів і оподаткування, економічної соціодинаміки та розбудови інституційної архітекτονіки в контексті забезпечення перманентності виробництва суспільних благ пов'язане з іменами В. Андрущенко, Ш. Бланкарта, В. Гейця, А. Гриценка, О. Длугопольського, Л. Краснікової, І. Малого, А. Мельник, В. Небрат, М. Олсона, А. Рубінштейна, А. Соколовської, Дж. Стігліца, С. Юрія та ін. Незважаючи на наукову і практичну цінність цих досліджень, залишилися недостатньо опрацьованими окремі частини загальної проблеми, що стосується визначення особливостей становлення теорії відтворення суспільних благ у ринковій економічній системі.

**Метою** є з'ясування закономірностей формування теорії відтворення суспільних благ і визначення перспектив її розвитку. Для цього поставлено такі завдання: проаналізувати систему поглядів представників відомих економічних шкіл і напрямів ХХ ст. на пояснення відтворювального процесу для суспільних благ, виокремити її специфіку та сформулювати низку пропозицій і реко-

ментації щодо поглиблення досліджень даної теорії у ХХІ ст. в Україні.

**Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням наукових результатів.** Теоретичним фундаментом, на базі якого відбувалося нуртування теорії відтворення суспільних благ у ХХ ст., стали положення про індивідуалізм, раціональність мислення індивідів, максимізацію корисності, дотримання найголовніших принципів оподаткування та рівноважність. Так, представник кембріджської школи економіки А. Пігу полемізував з приводу проблеми «маяків» і плати споживачів за надані послуги через порівняння можливих вигід і втрат суспільства [1, с. 252—253]. Виробництво суспільних благ науковець розглядав у класичній інтерпретації, але його цікавила проблема співвідношень між собою граничного чистого і суспільного продуктів відносно такого явища, як побічний некомпенсований збиток для третіх осіб. Вважаємо, що вченим обґрунтовано потребу в раціоналізації відносин між приватним і державним секторами у зв'язку з динамічністю зовнішнього середовища, існуванням екстерналій і труднощами в оплаті суспільних послуг. Хоча теорія відтворення суспільних благ розглядається у спрощеному вигляді, здебільшого з позицій взаємовідносин держави з відповідними економічними агентами, але звертається увага на удосконалення роботи економічного механізму для досягнення суспільного добробуту.

У той самий період науковці стокгольмської економічної школи, зазначили, що така наука, як суспільні фінанси є важливою частиною політичної економії [2, р. 1, 8, 10] та, аналізуючи оподаткування, як джерело формування коштів для виробництва суспільних благ [3, р. 2—5], визначили умови пріоритетності їх надання, звернувши увагу на процеси колективної взаємодії. Теорія відтворення суспільних благ на даному етапі розвитку теоретичної економіки доповнилася спрощеною моделлю побудови взаємозв'язків за принципом «податки—суспільні блага».

Суттєві зміни у вивченні процесів відтворення суспільних благ відбулися у 30-х рр. ХХ ст., що обумовлене зростанням зацікавленості вчених до розгляду інституту держави в якості важливого учасника ринкової економічної системи. Зокрема, Дж. М. Кейнс, хоча і не концентрував своєї уваги на функції держави з надання суспільних благ, але порушив питання оцінки соціальних результатів здійснення державою інвестицій [4, с. 219—220], що впливають на сукупний попит і фізичні обсяги виробництва в країні. Незважаючи на те, що традиційно питання надання суспільних благ розглядаються у такому розділі, як мікроекономіка,

але філософія дослідження Дж. М. Кейнса вивела проблему відтворення суспільних благ на макрорівень, пов'язавши її з бюджетною політикою і визначенням найкращої структури бюджету. Тим самим теорія відтворення суспільних благ збагатилася інструментарієм макроекономічного аналізу і визнанням видатків держави в якості інвестиційних.

Дослідження процесів соціалізації ринкової економіки, що здійснені Й. Шумпетером, стали основою для формування сучасних підходів до визначення системи розподілу ресурсів для виробництва суспільних благ за допомогою політичного процесу. Оскільки, на думку вченого, у соціалістичному суспільстві «порожнечу доводиться заповняти політичним актом, скажімо, державною конституцією» [5, с. 218]. Це дозволило у пізніші періоди розгорнути дискусії навколо механізму функціонування політичного ринку і визначення уподобань споживачів за допомогою системи делегування повноважень і голосування. У контексті відтворення суспільних благ інтерес становлять теорема неможливості К. Ерроу [6, р. 59—60] і теорія серединного виборця [7].

Естафету досліджень процесів відтворення суспільних благ перейняли представники неокласичного синтезу, які акцентували увагу на проблемі розподілу та існуванні бюджетних обмежень. Зокрема, П. Семюелсон порушує питання використання бюджетних коштів для надання суспільних благ у такий спосіб [8, р. 351—353], який дозволив би максимізувати корисність окремих індивідів. На цій основі ним запроваджено в обіг поняття «найкращого у світі уряду» як деякої гіпотетичної конструкції, що в абстрактному вигляді визначає систему оптимальних державних видатків. Інструментарій дослідження процесів відтворення суспільних благ поповнився принципами регуляції процесів розподілу обмежених бюджетних ресурсів.

Також формування теоретичних засад відтворення суспільних благ пов'язане і з вивченням просторових аспектів їх продукування. Це обумовлене існуванням прогалів у трактуванні принципів задоволення попиту на них для різних груп споживачів у межах території країни. Піонером у цій царині наукових досліджень можна вважати Ч. Тібу та його модель «голосування ногами» [9, с. 416—418]. Підхід, запропонований ученим, ґрунтується на аналізі конкурентних відносин між двома громадами, що формуються за умов високої мобільності людських ресурсів, оцінки можливих вигід і втрат при здійсненні платежів за суспільні блага. Подальша зацікавленість Ч. Тібу системою виробництва сус-

пільних благ сприяла обґрунтуванню принципів фіскальної децентралізації [10], додержання яких дозволить найкраще задовольнити попит на такі блага на локальному рівні. З точки зору сьогодення теоретико-методологічні підходи вченого були використані при поясненні процесів надання глобальних суспільних благ і явища фіскальної конвергенції. Особливістю системи поглядів Ч. Тібу на відтворення суспільних благ є розгляд цього процесу у регіональному розрізі із врахуванням специфіки функціонування локальних урядів.

Особливу нішу вивчення на теоретичному рівні системи відтворення суспільних благ займає такий напрям, як інституціоналізм. Зокрема, Р. Коуз критично поставився до так званої дискусії про «маяки» [11, с. 177—201], що пояснювала механізм надання суспільних благ за допомогою акумулювання коштів державою. На його думку, інституційна організація служби маяків не ігнорує й співпраці з приватними підприємствами. Р. Коуз надав важливого значення трансакційним витратам, пов'язаних із створенням тої чи іншої інституційної структури. Тому при відтворенні суспільних благ необхідно брати до уваги витрати на організацію системи їх надання, оскільки концентрація коштів лише в одного суб'єкта — держави не завжди призводитиме до їх ефективного використання. Вважаємо, що міркування Р. Коуза стали тим підґрунтям, на якому розвинувся інститут державно-приватного партнерства, як чинник поліпшення продукування суспільних благ.

У свою чергу А. Дж. К. Гелбрейт підкреслив, що держава, як деяка соціальна інституція, є важливою для функціонування ринкової економічної системи, оскільки діючі у ній великі корпорації не здатні ефективно визначати важливі і неважливі проблеми, що призводить до погіршення якості фінансового забезпечення суспільних потреб. Зокрема, ним визнано, що необхідність здійснення загального керівництва економікою значно підвищила роль держави в економічній системі, тому до найважливіших напрямів діяльності держави належить і виробництво суспільних благ [12, с. 51, 314—315]. Теорія відтворення суспільних благ хоча і розглядалася Дж. К. Гелбрейтом доволі фрагментарно, але заслуговує на увагу його підходи, пов'язані з трансформацією механізму визначення пріоритетності надання відповідних послуг для задоволення суспільних потреб.

Д. Норт також проаналізував способи забезпечення населення певними видами суспільних благ, вказавши на потребу щодо встановлення принципів їх оцінювання. Вчений наголосив на то-

му, що у ринковій економіці є блага, що одержуються за нульовою ціною, але плата за них може братися і в «неявний» спосіб [13, р. 55—56]. Тому для суспільства потрібно формалізувати правила їх надання та створити ефективну систему контрактів. На нашу думку, міркування вченого з приводу природи виробництва окремих видів суспільних благ сприяли формуванню критеріїв ефективності їх надання за допомогою чітко визначених заходів з боку держави.

Крім того, здійснене М. Олсоном дослідження логіки колективної взаємодії щодо ухвалення рішень з виробництва суспільних благ, вказало на важливість однорідності інтересів індивідів, оскільки розбіжності будуть призводити до появи «відмов від колективної дії» [14, с. 247—248]. Для теорії відтворення суспільних благ це є важливим, оскільки це дозволило краще пояснити ті економічні результати від діяльності рідних видів урядів, пов'язані з організацією системи продукування суспільних благ. Інституціоналізм збагатив теорію відтворення суспільних благ підходами щодо визнання держави як особливої організації, що відповідним чином інституційована для виробництва даних благ.

Не менш вагомим у розвиток теорії відтворення суспільних благ є внесок школи нової політичної економії та суспільних фінансів. Зокрема, Дж. Б'юкенен розглядав процеси виробництва окремих видів суспільних благ як клубних, намагаючись заповнити теоретичні упущення, що виникли у проміжку між чистими суспільними і чистими приватними благами [15, р. 2—6]. Також вчений показав, що під час колективної взаємодії важливим є створення умов, за яких прояви опортуністичної поведінки є мінімізовані, оскільки існують побічні ефекти індивідуального вибору. Зокрема, ним було наголошено на тому, що «кількість податків на одиницю суспільного блага для індивіда прямо залежить від поведінки інших членів колективу при ринковому виборі, навіть, якщо є незалежною його власна поведінка і також інші непрямі ринкові реакції» [16, р. 45]. На цій основі Дж. Б'юкененом запропоновано підходи до реформування процесів виробництва суспільних благ із врахуванням часових ефектів від ухвалення фіскальних рішень і фіскальних ілюзій індивідів. Це також дозволило визначити механізми мінімізації негативних впливів фіскальних криз, що виникають через розбалансованість фінансового забезпечення виробництва суспільних благ.

Розширив межі дослідження процесів виробництва суспільних благ і Р. Масгрейв, запропонувавши концепцію бажаних (соціальних) благ [17, с. 38]. На його думку, держава є своєрідною асо-

ціацією індивідів, які у демократичний і чесний спосіб мають розв'язувати проблеми спільного існування. Також Р. Масгрей-вом вказано на існування для певних видів суспільних благ «зон покриття», що формують відповідні юрисдикції, але водночас не достатньо звернено уваги на механізм розподілу повноважень між цими юрисдикціями для кращого задоволення попиту на них. Це нас приводить до формування засад філософії фіскального федералізму, згідно з якою дослідник виокремив найголовніші способи взаємовідносин між центральним і місцевим урядом [18, с. 98—111], підкресливши важливість дотримання принципів горизонтальної і вертикальної рівності в оподаткуванні при наданні суспільних благ. Тому теорія відтворення суспільних благ була допрацьована положеннями щодо підвищення дієвості використо-вуваних фіскальних інструментів для виконання урядових функцій щодо їх продукування на основі конституціоналізації відносин.

Положення школи монетаризму за ідейним спрямуванням щодо відтворення суспільних благ були близькими до поглядів класиків економічної науки. Зокрема, М. Фрідман вказав на те, що й у вільній ринковій економіці виробництвом суспільних благ має займатися держава [19, с. 16, 56—57], але потрібно уважно ставитися до видатків уряду, бо виникає загроза фінансування недостатньо ефективних програм. Вважаємо, що вченим визна-чено підходи щодо обґрунтування меж державного сектору і здійснення постійного моніторингу результатів і витрат урядових заходів. Фактично, представниками даної школи трактування процесів відтворення суспільних благ було подібним до смітт'ян-ського, тому не було достатньо глибоким.

Представники неоавстрійської економічної школи звернули увагу на еволюцію системи виробництва суспільних благ від приватного до державного секторів у міру розвитку ринкової економіки і закріплення за державою відповідних функцій. Так, Ф. Гайек здійснив класифікацію видів суспільних благ [20, с. 78], наголосивши на тому, що їх виробництво не повинне зачіпати «області індивідуальної свободи». У методологічному аспекті дана школа перебувала на засадах індивідуалізму, при цьому не-обхідно було винайти компроміс між державним і приватним сек-торами щодо продукування суспільних благ і окреслити межі першого. Для теорії відтворення суспільних благ корисними є положення, що стосуються обмежень обсягів державного секто-ру, оскільки вони визначають можливості суспільства щодо задо-волення попиту на такі блага у спосіб, що дозволяє гармонізувати суспільні і приватні інтереси.

Нові методологічні підходи до вивчення продукування суспільних благ окреслені у межах школи соціальної економічної теорії. Зокрема, згідно з Г. Марголісом здійснення суспільного вибору індивідами не може ґрунтуватися виключно на припущенні про раціональність дій, це є здебільшого ідеал до, якого прагнуть, ніж явище реальної дійсності. Тому, на думку вченого, особа щодо виробництва суспільних благ має не лише власний корисливий інтерес, але і груповий, для неї характерним є пошук найкращого співвідношення між цими двома видами інтересів [21]. На цій основі Г. Марголісом розроблено FS-модель, або модель справедливої частки, де вагомості набувають і складові соціальної відповідальності, що має відношення до системи переконань індивіда. Для теорії відтворення суспільних благ така модифікація методологічної бази дослідження дозволила ототожнити державу з деяким особливим суспільним утворенням, що пов'язане із соціальною відповідальністю індивідів і є виразником їх «альтруїстичних» інтересів. У кінці XX і на початку XXI ст., відштовхуючись від цих теоретичних засад, набув розвитку такий напрям як економічна соціодинаміка, що розглядає виробництво суспільних благ з позицій соціодинамічної еволюційної моделі, існування міжциклічних зв'язків між товарами та парадоксу подвійного мислення індивіда [22, с. 158—164, 172—185]. У зв'язку з цим відтворювальний процес для суспільних благ повинен брати до уваги здійснену в суспільстві типологізацію його потреб, а держава виступає в якості виразника відповідних автономізованих соціальних інтересів. У XXI ст. дослідження виробництва суспільних благ набуло нової якості у зв'язку з ускладненням господарських явищ і процесів, зростанням видів суспільних потреб, переосмисленням парадигми неокласичного синтезу. Зокрема, А. Гриценко вказує на слабину методологічному індивідуалізму, що має відношення до побудови стрункої теорії, «оскільки всі потреби суспільства так чи інакше зводяться до індивідуальних, а держава у даному випадку вводиться в теорію емпірично — як зовнішня сила, необхідна для стрункості концепції» [23, с. 47]. Відповідно теорія суспільних благ була доповнена пом'якшеними вихідними умовами, що сприяло її адаптації до чинників соціалізації та гуманізації ринкової економічної системи.

**Висновки та пропозиції щодо подальших досліджень.** Становлення теорії відтворення суспільних благ у ринковій економічній системі відбувалося поступальним шляхом і в межах різних економічних шкіл і напрямів. До середини XX ст. вивчення природи відтворення суспільних благ не відзначалося завершеністю

теоретичних побудов і обумовлювалося потребами практики. Тому особливістю даної теорії вже від другої половини ХХ ст. і до тепер є поступове укладення її початкових вихідних положень і намагання сформувавши цілісну модель виробництва суспільних благ. Так, розроблялися концепції, що пов'язували виробництво суспільних благ з системою обміну «податки-суспільні блага», зверталась увага на розподільні функції держави щодо визначення структури їх продукування та способів максимізації суспільної корисності, обґрунтовувалися межі державного сектору через встановлення визначених «правил гри» в суспільстві, окреслювалися механізми суспільної взаємодії для ухвалення рішень стосовно створення таких благ. Поглиблення досліджень у межах теорії відтворення суспільних благ пов'язане з адаптацією її вихідних положень до умов ринкової економіки, що зазнала трансформаційних змін. Це обумовлене тим, що при переході до ринку поведінка споживача змінюється поступово, існує надмірний державний патерналізм і недостатня усвідомленість в необхідності здійснення розподілу доходів між приватними і суспільними благами. Тут доречним буде врахування різних форм соціальної взаємодії, організаційних меж надання державою суспільних благ, особливостей споживчої поведінки і механізмів розподілу доходів споживачами. Крім того, це до певної міри дозволить поновити розірваний генетичний зв'язок між минулим і сучасним української економічної науки, яка у цьому напрямі досліджень мала вагомий здобутки.

### **Література**

1. *Пигу А.* Экономическая теория благосостояния / А. Пигу. — М. : Прогресс, 1985. — Т. 1. — 512 с.
2. *Lindahl E.* Just taxation — a positive solution [Електронний ресурс] / E. Lindahl // Сайт Каліфорнійського університету. — Режим доступу : <http://www.econ.ucsb.edu/~tedb/Courses/UCSBpf/readings/lindahl.pdf>.
3. *Wicksell K.* Lectures of Political Economy / K. Wicksell. — New-York : A. M. Kelley Publishers, 1967. — Vol. 1. — 326 p.
4. *Кейнс Д.* Общая теория занятости, процента и денег / Д. Кейнс // Антология экономической классики. Предисловие И. А. Столярова. — М. : МП «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993. — Т. 1. — С. 137—432.
5. *Шумпетер Й. А.* Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука / Й. А. Шумпетер. — К. : Основи, 1995. — 528 с.

6. *Arrow K. J. Social Choice and Individual Values* / K. J. Arrow. — London, New-York, Sydney : John Wiley & Sons Inc, 1951. — 124 p.
7. *Black D. On the Rationale of Group Decision-making* / D. Black // *Journal of Political Economy*. — 1948. — Vol. 56. — № 1. — P. 23—34.
8. *Samuelson P. A. Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure* / P. A. Samuelson // *The Review of Economics and Statistics*. — 1955. — Vol. 37. — № 4. — P. 350—356.
9. *Tiebout Ch. M. A Pure Theory of Local Expenditures* / Ch. M. Tiebout // *Journal of Political Economy*. — 1956. — Vol. 64. — P. 416—424.
10. *Tiebout Ch. M. An Economic Theory of Fiscal Decentralization* / Ch. M. Tiebout // *Public Finances: Needs, Sources and Utilization*. — Princeton : Princeton University Press, 1961. — P. 79—96.
11. *Коуз Р. Фирма, рынок и право* / Р. Коуз. — М. : Новое издательство, 2007. — 224 с.
12. *Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества* / Дж. К. Гэлбрейт. — М. : Прогресс, 1979. — 406 с.
13. *North D. C. The Economics of Public Issues* / D. C. North, R. L. Miller. — New-York, Evanston, San Francisco, London : Harper&Row Publisher, 1990. — 179 с.
14. *Олсон М. Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп* / М. Олсон. — К. : Лібра, 2004. — 271 с.
15. *Buchanan J. M. An Economic Theory of Clubs* / J. M. Buchanan // *Economica*. — 1965. — Vol. 32. — № 125. — P. 1—14.
16. *Buchanan J. M. Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice* / J. M. Buchanan // *The Collected Works of James M. Buchanan*. — Indianapolis, IN : Liberty Fund, Inc, 1999. — Vol. 4. — 328 p.
17. *Б'юкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави: Пер. з англ. / Дж. М. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 175 с.*
18. *Musgrave R. A. Approaches to a Fiscal Theory of Political Federalism* / R. A. Musgrave // *Public Finances: Needs, Sources and Utilization*. — Princeton : Princeton University Press, 1961. — P. 97—134.
19. *Свобода, равенство и эгалитаризм. Глава 5 из книги М. и Р. Фридмана «Властители своей судьбы»* // Фридман и Хайек О свободе. Репринтное издание. — Минск : Референдум, 1990. — С. 71-105.
20. *Хайек Ф. А. Общество свободных: Пер. с англ. / Ф. А. Хайек. — London : Overseas Publications Interchange Ltd, 1990. — 309 с.*
21. *Margolis H. A Selfishness, Altruism and Rationality: A Theory of Social Change* / H. Margolis. — London : Cambridge University Press, 1982. — 191 с. — Режим доступу : [http://www.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=bVfb2S7xFxUC&oi=fnd&pg=PP11&dq=margolis+howard+Selfishness,+Altruism+and+Rationality:+A+Theory+of+Social+Change&ots=GzNdWtLqkp&sig=AuPCr8ELwO4gIf7GKE3HBqsCO5I&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](http://www.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=bVfb2S7xFxUC&oi=fnd&pg=PP11&dq=margolis+howard+Selfishness,+Altruism+and+Rationality:+A+Theory+of+Social+Change&ots=GzNdWtLqkp&sig=AuPCr8ELwO4gIf7GKE3HBqsCO5I&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false).

22. Рубинштейн А. Я. Экономика общественных предпочтений. Структура и эволюция социального интереса / А. Я. Рубинштейн. — СПб. : Алетей, 2008. — 560 с.

23. Гриценко А. Методологічні основи модернізації України / А. Гриценко // Економіка України. — 2011. — № 1. — С. 38—48.

Статтю подано до редакції 06.11.13

УДК 33.303

**І. О. Давидова**, к.е.н., доцент,  
Харківський державний університет харчування та торгівлі,  
м. Харків, Україна

## **МОДАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКОНОМІЧНИХ ЯВИЩ ТА ЇХ РОЗКРИТТЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТРУДОВІЙ СФЕРІ**

Зростання ступеня інтелектуалізації в умовах постіндустріальної економіки передбачає підвищення рівня невизначеності, багатоваріантності можливої реалізації наявного стану економічних процесів і їх трансформацій.

До досліджень, які розглядають трансформації суспільства з позиції постіндустріалізму, формування інноваційної економіки, належать як західні розробки (Д. Веблен, Дж. Даплон, Дж. Гелбрейт, Дж. Мартін, І. Масуда, Ф. Полак, Л. Ульман, Д. Белл, А. Тоффлер, М. Крозьє, Ж. Фурастьє, П. Дракер, М. Кастельс), так і вітчизняні, де необхідно виділити В. Базилевича, А. Гальчинського, В. Гєсця, А. Гриценка, В. Савчука, А. Чухно та ін., але методологія досліджень залишається розрізною, потребує розробки загальних позицій.

Мета статті — розкриття сутності модального підходу та особливостей його використання в економічних дослідженнях. Для сучасної науки характерним є пошук особливих способів опису та передбачення можливих станів об'єкта в процесі його розвитку — побудова можливих сценаріїв розвитку системи. Нові стани системи виникають як результат реалізації її потенційних можливостей, а перехід від можливого до дійсного передбачає пояснення за допомогою модального підходу.

Специфіка модального підходу, на відміну від традиційної діалектичної опозиції «сутність — явище», полягає в тому, що модуси — це і є сама сутність, у різних її формах, аспектах, вимі-